

תוכן עניינים

3	תקציר
3	מבוא
5	ניתוח
6	מסקנות
8	רשימה ביבליוגרפית

תקציר

אבקש להתמקד במטלה זו בעוני של האוכלוסייה הערבית ובדרך שבה מיוצג בסוגים שונים של גופי תקשורת מקוונים. הערבים הם מבין האוכלוסיות העניות ביותר בישראל וכן מהווים פוטנציאל לא ממומש למינוף המשק הישראלי שכן חלק מהסיבות לעוניים הן השתתפות נמוכה בכוח העבודה, פחות השכלה וכדומה, שבתורן נובעות מאפליה פרטית או מדינית כנגד הערבים (אנדבלד, גוטליב, הלר וכראדי, 2019). בעבודה סקרנו את ייצוג העוני ב-3 השנים האחרונות במספר עיתונים מקוונים: YNET, כלכליסט, מקור ראשון וישראל היום. ההנחה בבסיס הסקירה כי לכל גוף תקשורת יש מגזר או נטייה פוליטית ופרסומיו משרתים את האינטרסים של אותו מגזר או נטייה פוליטית (Rose & Baumgartner, 2013). מן הסיקור למדנו כי לעוני הערבי יש משמעויות שונות עבור מגזרים שונים. אנשי השמאל-מרכז (YNET, כלכליסט) רואים את העוני הערבי בצורה אינסטרומנטלית, כי הם מכירים בעוני הערבי ותופסים אותו כפוטנציאל לא ממומש לשיפור מצב המשק בכללותו, אבל גם לא ממש מציעים דרכי פיתרון למצב. אנשי השמאל-קיצון (מקור ראשון) רואים בעוני הערבי מקור לאשמה ובושה, ונטל חברתי שעל המדינה לפתרו דרך תמיכה כלכלית בערבים ובכך להשיב את הצדק על כנו. אנשי הימין (ישראל היום) והחרדים (באף עיתון חרדי לא הוזכר עוני של ערבים) בכלל לא מתחשבים בעוני הערבי, משום שהערבים נתפסים אצלם כנטע זר ופחות ערך ביחס לאוכלוסייה היהודית, כנראה בשל עמדות פלגים אלו ביחס לסכסוך הישראלי-ערבי וביחס לשוליות המיעוט הערבי לעומת היהודים. באופן כללי, הכתבות על העוני הערבי היו מצומצמות, עם לשון יבשה ועובדתית, ללא תמונה אחת, וללא ריאיון. זה מלמד כי באופן כללי בעיתונות היהודית, הערבים העניים תופסים חשיבות פחותה ביחס למגזר היהודי, אפילו אם מדובר בעיתונות שמשקפת דעות שמאלניות שהן בעד דו קיום, שוויון וכו'.

מבוא

מגוון אוכלוסיות בישראל נמצאות במצב של עוני, שאף הולך ומחריף עם השנים. אדם עני הוא אדם שהאמצעים העומדים לרשותו לא מספיקים על מנת לכלכל אותו ברמה מסוימת (גישה מוחלטת) או עומדים מתחת לקו מוגדר (קו העוני, גישה יחסית). בישראל, העוני נמדד בצורה יחסית – עני הוא מי שהכנסתו מתחת ל"קו העוני", שהוא חצי מההכנסה החציונית (בן אריה, 2006). החל משנות האלפיים, נצפו בישראל מגמות ניאו ליברליות בממשלה, אשר הביאו לקיצוץ בקצבאות והתמיכות הכלכליות הניתנות על ידי הממשלה. הקיצוץ נבע מטעמים אידיאולוגיים (עלייתה של ממשלת ימין התומכת בניאו ליברליזם), מצביים (העדפה של השקעה בביטחון) כמו גם כלכליים (הצורך לכסות גירעון מעמיק). במקביל השתנתה תפיסת העוני. אם לפני שנות האלפיים בקושי דובר על עוני ואם דובר עליו זה היה בצורה צינית, הרי שהחרפת מצב העניים הובילה לכדי תפיסה העוני כבעיה לאומית (Monnickendam, 2004).

הצטרפותה של ישראל ל-OECD ב-2009 מיקמה אותה בין הארצות הגבוהות ביותר בעולם מבחינת שיעור העוני. הממשלה ניסתה לצמצם זאת דרך העלאת שכר מינימום, הענקת מענקי עבודה, הגדלת קצבאות, ועידוד התעסוקה. מאמצים אלו אמנם מסייעים לאוכלוסייה, ואף הביאו להגדלת מעמד הביניים, אך אמצעים אלו נחשבים למעטים בהשוואה למדינות מערביות אחרות, המעניקות תמיכה כלכלית נרחבת יותר לאוכלוסיות שבמצוקה. בצורה זו, שיעור העוני למשפחות יורד בשנים האחרונות אך במעט מ-18.04% ב-2017 ל-18% ב-2018 ושיעור העוני בקרב יחידים נותר 20%. זהו עוני יחסי שכן שיעור העוני נמדד ביחס לקו העוני שהוא שיעור מסוים מתוך הכנסה פנויה חציונית. עם זאת מצבם של העניים השתפר שכן בשנים האחרונות עומק העוני ירד ב-4% (יותר הכנסה פנויה בקרב העניים). ואולם, יש המייחסים שיפור זה בעוני להוצאתן של משפחות ערביות ממזרח ירושלים החיות בתנאים ירודים ביותר מן הסקר של דוח העוני (אנדבלד ואחרים, 2019). אחד המגזרים הצפויים שיש בו עוני כסובל מעוני רב יותר ביחס לאוכלוסייה היהודית, הוא המגזר הערבי. ב-2018, תחולת העוני בקרב משפחות הערבים עמדה על 45% (שיפור של 2% משנה קודמת), וזאת בהשוואה למשפחות של יהודים לא חרדים שאצלן תחולת העוני 13.4% בלבד. ההבדל הוא

בהחלט משמעותי וניכר, בייחוד אם מתייחסים לעובדה שהערבים מהווים כחמישית מאזרחי המדינה (שם, 2019).

פערי העוני הגבוהים בקרב הערבים ביחס ליהודים שאינם חרדים מיוחסים להבדלים תרבותיים (מספר ילדים גבוה, נשים שממעטות לצאת לעבודה), אפליה מדינית (מבחינת מימון החינוך, אי-בניית תשתיות לתעסוקה סביב יישובים ערביים, והפניית סיוע כלפי נזקקים מן הערבים לאוכלוסיות יהודיות נזקקות) ואפליה בהעסקה במגזר הפרטי (מטעמים ביטחוניים או אישיים דבר שכמובן מצמצם את אפשרויות הפרנסה של הערבים). כמו כן סיוע שכבר כן ניתן לערבים, כצעדי מדיניות לעידוד תעסוקת נשים והנגשת ההשכלה, סייעו בעיקר למעמד הבינוני-גבוה, בעוד שקיצוץ הקצבאות (שנעשה באוכלוסייה הכללית בתחילת שנות האלפיים) יצר העמקה בעוני בשכבות הנמוכות שצעדי המדיניות החדשים לא מצליחים לגשר עליו (אנדלברד ודהן, 2019). כמו כן יש לזכור כי הלאום הערבי נחשב בישראל לפחות ערך ביחס ליהודים, ולכן פעמים רבים נותר מחוץ להסדרי חלוקת המשאבים מתוך חשיבה של "קודם כל היהודים", דבר המשמר פערים והבדלים של מעמד ועוצמה בין שני הלאומים. גם לאחר שהמדינה מנסה לתקן את דרכיה ולהעניק יחס יותר שוויוני אל הערבים, עדיין יש פערים בתחומי החינוך, הדיור, הבריאות, התעסוקה והרווחה לטובת היהודיים. פערים אלו מעצימים את העוני באוכלוסייה הערבית ביחס לאוכלוסייה היהודית (סואן, 2012). בכל מקרה את אי השוויון המוביל לעוני אנו רואים בשיעור השתתפות נמוך בכוח העבודה, בשיעור אבטלה גבוה יחסית, שכר נמוך יחסית ליהודים לא-חרדים ומצב בריאותי פחות טוב ביחס ליהודים בעיקר בשל נגישות ואיכות נמוכות יותר של שירותי בריאות קהילתיים ביישובים ערביים (חטאב, מיערי, מנור, נבואני וקגיה, 2011). ישנה החמצה בכך שהערבים מצויים במצב של עוני, לא רק משום אי השוויון, אלא גם משום שהם בעלי פוטנציאל כלכלי למדינה, ככל שהם יוכלו להשתתף יותר בכוח העבודה הישראלי (אנדלברד ודהן, 2019).